

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Podmínky pro osvobození od soudních poplatků ve správním soudnictví

Osvobození od soudních poplatků představuje institut, který slouží k ochraně účastníka řízení nacházejícího se v tíživých majetkových poměrech, před příliš tvrdými dopady zákona o soudních poplatcích[1]. Umožňuje hájit práva v soudních řízeních i osobám sociálně slabým, nebo nemajetným, kterým by požadavek na zaplacení soudního poplatku znemožnil přístup k soudní ochraně ve smyslu čl. 36 Listiny základních práv a svobod. Na druhou stranu, prominutí daně, což soudní poplatek ve smyslu širšího pojetí daně bezpochyby je, musí splňovat zákonem stanovené podmínky. Stejně jako ukládání daní, i jejich promíjení musí podléhat ústavně zaručené premise „nullum tributum sine lege“[2].

Rozhodování o prominutí daně tak nesmí mít diskriminační následky, musí být učiněno v souladu se zákonem, rozhodovat může výlučně oprávněný orgán a musí být splněny všechny ostatní podmínky daňového práva.

Cílem tohoto článku je poukázat na posuzování žádostí o osvobození od soudního poplatku a rozhodování o nich ve správním soudnictví. Samotné rozhodování o osvobození lze rozdělit do dvou základních rovin. První rovinou je splnění podmínky soudního řízení, kdy úhrada soudního poplatku, resp. rozhodnutí o osvobození, je zákonem předpokládaná podmínka řízení. Bez jejího splnění soud nemůže rozhodovat o podaném návrhu (nejčastěji žalobě). Druhou rovinou je ale pohled daňověprávní, kdy soudní poplatek představuje daň (sensu largo) uvalenou na podaný návrh a její odpuštění musí splňovat nároky na rozhodnutí vydávaná v rámci správy daní.

„Poplatek byl v minulosti chápán jako určitá nucená dávka, která byla ukládána za zvláštní činnost veřejných zařízení. Povinnost placení byla vyvolána nejčastěji žádostí jednotlivce o rozhodnutí soudu či jiný úkon, který náleží do kompetence soudu. Poplatek plnil funkci úhradovou, tj. měl sloužit k úhradě zvláštního nákladu soudního orgánu, který byl žádostí vyvolán. Tuto úhradovou funkci plní poplatky i v současné době. Poplatky jsou proto ve své podstatě platby, které mají zajistit, aby také žadatelé o určité jednání soudu přispěli na úhradu jeho nezbytných výdajů. Právní normy upravující soudní poplatky umožňují v některých případech např. ze sociálních důvodů upustit od vybrání poplatku nebo stanovit pro určité osoby či některé druhy jednání osvobození od soudních poplatků. Princip dostupnosti, tj. aby řízení před soudem bylo pro žadatele finančně dostupné, aby fyzické a právnické osoby mohly reálně uplatnit svoje práva, zůstává zachován.“[3]

1. Poplatková povinnost

Poplatková povinnost u soudních poplatků se vztahuje k soudnímu řízení (poplatky za řízení) nebo k jednotlivým úkonům prováděným soudy, příp. správou soudu (poplatky za úkony).

Zákon o soudních poplatcích upravuje osvobození od soudních poplatků a to u vybraných typů řízení, nebo podle druhu účastníka řízení. Ex lege jsou tak osvobozeny ve správním soudnictví řízení ve věcech důchodového pojištění (zabezpečení), příplatku k důchodu, zvláštního příspěvku k důchodu, nemocenského pojištění, státní sociální podpory, pojistného na veřejné zdravotní pojištění, sociální péče, pomoci v hmotné nouzi a státních dávek.[4] V této souvislosti je nutné upozornit, že osvobození

od soudních poplatků podle § 11 odst. 1 písm. b) zákona o soudních poplatcích se vztahuje na všechny typy soudních řízení upravené v soudním řádu správním.[5] Osobní osvobození se vztahuje na Českou republiku a státní fondy, územní samosprávné celky v rámci jejich přenesené působnosti, a mnohé další.[6]

Poplatková povinnost vzniká podáním žaloby, kasační stížnosti, uložením povinnosti zaplatit poplatek v souvislosti s rozhodnutím soudu o návrhu na nařízení předběžného opatření; u poplatku za úkon je vznik povinnosti vázán na sepsání podání do protokolu u soudu, v jiných případech podáním návrhu na provedení úkonu.[7] Sazba poplatku je ve správním soudnictví stanovena pevnou částkou s ohledem na to, že předmětem soudního přezkumu je zákonnost rozhodnutí a nikoliv plnění. Ve věcech správního soudnictví je poplatníkem poplatku za řízení ten, kdo podal žalobu nebo jiný návrh, kterým se zahajuje řízení, příp. kasační stížnost.[8] Poplatek je splatný vznikem poplatkové povinnosti. Nebyl-li poplatek za řízení splatný podáním návrhu na zahájení řízení (správní žaloby), nebo kasační stížnosti zaplacen, soud vyzve poplatníka k jeho zaplacení ve lhůtě, kterou mu určí; po marném uplynutí této lhůty soud řízení zastaví.

2. Správa soudních poplatků

Při správě placení poplatků, tj. při placení a případném vymáhání, se postupuje podle daňového řádu, pokud nestanoví zákon o soudních poplatcích jinak.[9] Jedná se o typickou situaci dělené správy.[10] Právní úprava některých instrumentů obecného daňového procesu obsažená dříve v zákoně o soudních poplatcích (tj. lhůty pro placení daní a posečkání) byla vypuštěna v souvislosti s přijetím daňového řádu s odůvodněním, že není důvod pro speciální úpravu v zákoně o soudních poplatcích, neboť plně postačí subsidiární použití daňového řádu.[11]

Současně platí, že „poplatkové povinnosti, jakož i rozhodnutí předsedy senátu o přiznání osvobození od soudních poplatků, se evidují podle daňového řádu.“[12] „Evidenci podle tohoto ustanovení je míněna evidence vedená podle § 149 až 151 daňového řádu. Každý spis je třeba před založením na spisovnu poplatkově prověřit, tj. zkontrolovat, zda byly poplatky předepsány a zaplacený ve správné výši, popř. dát pokyn k vymáhání nedoplatků nebo k vrácení přeplatků.“[13]

Orgány finanční správy, ani orgány státní správy justice nejsou oprávněny při výkonu poplatkové kontroly zasahovat do nezávislé rozhodovací činnosti soudů, tedy mimo jiné přezkoumávat správnost úvahy soudu o osvobození v konkrétním případě. Mohou však kontrolovat, zda poplatek, který byl rozhodnutím soudu uložen, byl rovněž skutečně zaplacen, respektive vymožen.[14]

3. Podmínky pro osvobození od soudního poplatku ve správním soudnictví

Podle soudního řádu správního „účastník, který doloží, že nemá dostatečné prostředky, může být na vlastní žádost usnesením předsedy senátu zčásti osvobozen od soudních poplatků. Přiznat účastníkovi osvobození od soudních poplatků zcela lze pouze výjimečně, jsou-li pro to zvláště závažné důvody, a toto rozhodnutí musí být odůvodněno. Dospěje-li však soud k závěru, že návrh zjevně nemůže být úspěšný, takovou žádost zamítne. Přiznané osvobození kdykoliv za řízení odejme, popřípadě i se zpětnou účinností, jestliže se do pravomocného skončení řízení ukáže, že poměry účastníka přiznané osvobození neodůvodňují, popřípadě neodůvodňovaly. Přiznané osvobození se vztahuje i na řízení o kasační stížnosti.“[15] Pro úplnost je nutné dodat, že jiné ustanovení opravňující osvobodit účastníka řízení od soudního poplatku s. ř. s. neupravuje, účastník tedy při nesplnění stanovených podmínek nemá na osvobození nárok.

Osvobození od soudního poplatku je na základě výše uvedeného možné pouze při kumulativním splnění několika podmínek. Při nesplnění byť jediné z nich nárok na osvobození není dán a žádost soud zamítne. Při rozhodování je rozhodující, zda v souvislosti (1.) s podanou žádostí (2.) účastník

řízení doloží, že nemá dostatečné prostředky, (3.) nejedná se o neuvážený či svévolný (šikanózní) návrh a (4.) návrh není zjevně neúspěšný.

„Slovo ‚může‘ užitě v § 36 odst. 3 větě první s. ř. s. ovšem dává soudu určitý, byť ve světle judikatury Ústavního soudu poměrně nevelký, prostor pro uvážení, zda i když jsou podmínky pro osvobození splněny, tj. účastník nemá dostatek prostředků a není naplněna ani negativní podmínka osvobození zakotvená ve větě druhé zmíněného ustanovení, není výjimečně namísto mu dobrodinné osvobození od soudních poplatků odepřít. Soudní uvážení se musí řídit stejnými pravidly jako uvážení správní, tj. zejména se musí vyvarovat libovůle, rozlišovat mezi různými případy na základě racionálních, logických a nediskriminačních kritérií a posuzovat obdobné případy obdobně a různé případy různě. Tato povinnost při soudním uvážení plyne z principu materiálního právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy). Znamená to, že budou-li podmínky podle § 36 odst. 3 věty první a věty druhé s. ř. s. splněny, pravidelně to povede k osvobození od soudních poplatků, a to v míře, která bude odpovídat majetkové nouzi účastníka řízení. Je proto žádoucí účastníka osvobodit jen částečně, lze-li po něm spravedlivě požadovat, aby byť jen z určité části svoji poplatkovou povinnost splnil. Neosvobození bude za splnění podmínek výjimkou z pravidla, pro kterou musí existovat vážné skutkové důvody, které je soud v rámci odůvodnění svého uvážení povinen přezkoumatelně vyložit, přičemž vždy musí mít na paměti, že základním smyslem a účelem uvedeného ustanovení je zajistit rovný přístup osob k soudní ochraně, tj. výkon ústavně zaručeného základního práva.“[16]

Při pohledu na jednotlivé zákonem předpokládané podmínky pro přiznání osvobození je zřejmé, že nárok nevzniká automaticky. Možnost osvobození od soudního poplatku je dána pouze v případech, kdy o to účastník řízení sám výslovně požádá. Podoba žádosti není stanovena, soudu plně postačí stručná formulace vyjadřující žádost o osvobození, která může být i součástí podaného návrhu (žaloby). Z textace zákona plyne, že bez žádosti o osvobození nemůže být účastník osvobozen, byť by měl soud všechny další podmínky splněny.

Nezbytnou podmínkou pro přiznání osvobození od soudních poplatků je prokázání nedostatku prostředků. Je výlučně věcí účastníka řízení, který žádá o osvobození, aby prokázal všechny skutečnosti rozhodné pro posouzení podané žádosti a tyto jím tvrzené skutečnosti řádně doložil. Nepostačí tedy pouhé tvrzení o nemajetnosti, stejně tak jako o výši příjmů. Pro rozhodování musí účastník řízení doložit i dokumenty potvrzující jím tvrzené skutečnosti, nejčastěji tedy např. výplatní pásku, rozhodnutí o přiznání sociálních dávek, starobního důchodu atd. Účastník řízení je obvykle po podání žádosti o osvobození od soudního poplatku vyzván soudem k doložení svých majetkových poměrů formulářem „Potvrzení o osobních, majetkových a výdělkových poměrech pro osvobození od soudních poplatků a ustanovení zástupce“. Tento formulář není závazný, má však účastníka řízení navést na skutečnosti, které by měly být doloženy. Zejména se jedná o výši výdělku (z pracovního poměru i dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr), dále osobní majetek, ale i závazky žadatele a další obdobné informace. Formulář však neobsahuje – a žadatelé to velice často sami neuvedou – požadavek na vyličení měsíčních životních nákladů, které nezbytně musí žadatel zaplatit.

Prokázání rozhodných skutečností je dle názoru autora možné i tím, že účastník řízení odkáže soud na dokumenty doložené v jiném řízení za předpokladu, že lze důvodně předpokládat shodnou majetkovou situaci žadatele. U některých účastníků řízení, kteří vedou značné množství sporů před tímž správním soudem, je vyžadování doložení vyplněného formuláře, nebo jinak prokazaného nedostatku příjmů, požadavkem zcela nevhodným. Pro posouzení žádosti je rozhodující doložení informací o majetkových a výdělkových poměrech dané osoby umožňující relevantní posouzení žádosti a není rozhodující, jakým způsobem toto žadatel prokáže. Na druhou stranu však nelze rozhodovat o žádosti bez jakéhokoliv vyjádření o majetkových poměrech žadatele. Postačí však, pokud žadatel odkáže na uložení relevantních dokumentů u správy soudu, nebo uvede spisovou značku jiného řízení vedeného před daným soudem, kde rozhodné údaje jsou doloženy.[17] Je nesporné, že odkázání na dříve zasláné dokumenty bude mít své hranice. Zejména problém

relevantnosti doložených dokumentů postupem času bude narůstat. V takovém případě by však soud měl sdělit žadateli, že má pochybnosti o jeho majetkových poměrech doložených v minulosti předmětnými dokumenty a vyzvat jej k prokázání nedostatku majetku v daném okamžiku.

Pro rozhodování o osvobození je dalším posuzovaným kritériem charakter sporu a jednání žadatele. Je svobodným rozhodnutím žadatele vést soudní spory dle vlastní úvahy proti jím zvolenému žalovanému, avšak nelze ve všech případech automaticky rezignovat na účel soudních poplatků a náklady takových sporů přenášet na stát formou osvobozování od soudních poplatků. Zohledňován také musí být způsob vedení sporu, kdy šikanózní uplatňování práv bude překážkou osvobození od soudních poplatků. Při posuzování žádosti hrají roli i jiná soudní řízení žadatele a jeho jednání v těchto řízeních, avšak samotná skutečnost o větším množství soudních sporů není překážkou přiznání osvobození. [18]

„V této souvislosti je třeba vzít v úvahu účel právní úpravy soudních poplatků, od něž se odvíjejí i způsoby určení jeho výše v jednotlivých případech. Obecně uznávaným účelem (funkcí) soudních poplatků je zabezpečit zčásti úhradu nákladů, které vznikají státu výkonem soudnictví (fiskální funkce), omezovat podávání některých neuvážených či svévolných (šikanózních) návrhů na zahájení soudních řízení (regulační funkce) a působit na to, aby povinní dobrovolně plnili své povinnosti (motivační funkce) – srov. např. důvodovou zprávu k zákonu č. [549/1991](#) Sb. nebo náleží Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2009, sp. zn. II. ÚS 2432/08“.[19] Je tedy důležité nejen chránit zájmy účastníka řízení, který se domáhá svých práv soudní cestou, ale zároveň zajistit, aby si účastník řádně uvědomoval důležitost vedeného řízení a byl si vědom okolností, které jeho řízení doprovázejí. Proto při posuzování osvobození od soudních poplatků soud musí kromě majetkové situace žadatele posoudit i procesní postup, jakým účastník dané řízení vede.[20]

Povahu sporu lze rozdělit na dvě kategorie. První jsou spory, které mají vliv na majetkovou sféru žadatele (např. přezkum rozhodnutí ve věci sociálních dávek, důchodů atd.). Druhou skupinu tvoří spory, které nemají vliv na majetkovou sféru žadatele. U první kategorie je při splnění ostatních zákonem předpokládaných podmínek namísto přiznat žadateli osvobození, protože právě díky tomu může řádně hájit svoje práva v soudním řízení, což by mu požadavek na zaplacení soudního poplatku znemožnil. U těchto sporů je pro posouzení žádosti irelevantní, že žadatel vede jiné spory (bez ohledu na jejich množství) i způsob jejich vedení.

U druhé skupiny, tj. sporů nezasahujících majetkovou sféru žadatele, bude vždy záležet na konkrétním posouzení případu, významnou roli však bude hrát i uplatňování práv žadatele. V případě šikanózního uplatňování práva v daném konkrétním sporu, příp. v jiných, věcně podobných sporech, bude namísto osvobození žadateli nepřiznat.

I když je účastník řízení nemajetný a bylo by namísto přiznat mu osvobození od soudních poplatků, může soud výjimečně toto dobrodiní odeprít a to zejména pro povahu sporu či sporů, které účastník vede. O takový případ se může jednat, vede-li účastník řízení s různými veřejnými institucemi množství sporů týkajících se poskytování informací podle zákona o svobodném přístupu k informacím, pokud se nejedná o spory mající vztah k podstatným okolnostem účastníkovy životní sféry (netýkají se, a to ani nepřímě, jeho majetku, životních podmínek či jiných podobných záležitostí, nýbrž jde o spory vyvolané jeho zájmem o veřejné záležitosti a fungování veřejných institucí).[21]

Poslední podmínkou, která musí být pro osvobození od soudního poplatku splněna, je skutečnost, že návrh není zjevně neúspěšný. Podstatou tohoto omezení není požadavek na soud, aby si udělal úsudek o meritu věci a o tom, zda účastník řízení (ne)může mít v dané věci úspěch. Tento požadavek směřuje k situacím, kdy je žádáno o osvobození od soudního poplatku v případech, kdy je např. rozhodnutí vyloučeno z přezkumu ve správním soudnictví. Namátkou lze uvést z daňového řízení rozhodnutí o nepodjatosti úřední osoby. Pokud návrh směřuje vůči takovému rozhodnutí, nemůže být

žadatelé osvobození příznáno.

Podanou žádost o osvobození senát zamítne v případě, že nejsou splněny kumulativně výše uvedené podmínky, obvykle z důvodu neprokázání nedostatku majetku, nebo z důvodu charakteru sporu. Usnesení o zamítnutí žádosti pak obsahuje výzvu k úhradě soudního poplatku v dodatečné lhůtě, při jejímž nesplnění je soudní řízení zastaveno.

V případě, že jsou splněny všechny výše uvedené podmínky, tj. žadatel prokáže nedostatek prostředků, návrh není svévolný nebo šikanózní a není zjevně neúspěšný, rozhodne předseda senátu o osvobození od soudního poplatku a to formou usnesení. V konkrétním případě pak zohledňuje, zda jsou splněny podmínky pro výjimečné osvobození v celém rozsahu. Přiznané osvobození se vztahuje i na řízení o kasační stížnosti bez dalšího přezkoumávání majetkových poměrů stěžovatele v řízení před Nejvyšším správním soudem. Pokud by se však prokázalo, že v mezidobí (tj. v době od rozhodnutí o osvobození do řízení o kasační stížnosti) došlo ke změně majetkových poměrů stěžovatele, přiznané osvobození může soud kdykoliv odejmout a to i se zpětnou účinností.

Závěr

Osvobození od soudních poplatků představuje institut individuálního prominutí daně, který je od nabytí účinnosti daňového řádu významně potlačován. Přesto v případě soudních sporů je jeho opodstatněnost nezpochybnitelná. Na druhou stranu je ale nutné si při rozhodování uvědomit daňověprávní (poplatkověprávní) souvislosti samotného rozhodnutí, jelikož nedodržení zákonných předpokladů pro osvobození by při rozhodování znamenalo nerovnost mezi subjekty. Taková diskriminace by byla porušením základních práv účastníků řízení.

Hájení vlastních práv v soudním řízení je právem každé osoby, je však pouze na jejím rozhodnutí, zda návrh podá nebo nikoliv. Platné právní předpisy ochraňují ty osoby, pro které by úhrada soudního poplatku znamenala překážku přístupu k soudu, zejména v podobě institutu osvobození od soudního poplatku. Na druhou stranu je nutné souhlasit s ustálenou judikaturou Nejvyššího správního soudu dovozujiícího omezení v osvobození u svévolných nebo šikanózních návrhů. Justice je významně zatížena několika málo osobami a jejich návrhy na zahájení řízení v řádech stovek za kalendářní rok, jejichž jediným cílem a podstatou těchto sporů je vedení sporu samotného. Bezpochyby takové osoby i přes zjevnou nemajetnost nezasluhují ochranu v případě zcela irelevantních sporů. U sporu zasahujícího do jejich majetkové sféry bude přiznání osvobození zcela na místě.

Mgr. Jan Neckář,

doktorand oboru Finanční právo a finanční vědy,
Právnická fakulta Masarykovy univerzity

[1] Zákon č. [549/1991](#) Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o soudních poplatcích).

[2] Čl. 11 odst. 5 Listiny základních práv a svobod.

[3] Marková, H. In Bakeš, M. a kol. Finanční právo. 5. upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 247. ISBN 978-80-7400-801-6.

[4] Srov. § 11 odst. 1 písm. b) zákona o soudních poplatcích.

[5] Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23. 10. 2014, čj. 4 Ans 11/2013 - 25.

[6] Srov. § 11 odst. 2 zákona o soudních poplatcích.

[7] § 4 zákona o soudních poplatcích.

[8] § 2 odst. 2 zákona o soudních poplatcích.

- [9] § 13 odst. 2 zákona o soudních poplatcích.
- [10] Srov. § 160 daňového řádu.
- [11] Waltr, R. Zákon o soudních poplatcích. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 63. ISBN 978-80-7400-435-3.
- [12] § 13 odst. 3 zákona o soudních poplatcích.
- [13] Waltr, R. Zákon o soudních poplatcích. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 63. ISBN 978-80-7400-435-3.
- [14] Waltr, R. Zákon o soudních poplatcích. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 67. ISBN 978-80-7400-435-3.
- [15] § 36 odst. 3 zákona č. [150/2002](#) Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů (dále jen s. ř. s.).
- [16] Usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 5. 2010, č. j. 1 As 70/2008 - 74, publ. pod č. 2099/2010 Sb. NSS.
- [17] Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 5. 6. 2014, č. j. 9 As 79/2014 - 10.
- [18] Srov. Coufalík, P. a Dostálová, M. In Benák, J., Coufalík, P., Dostálová, M. a kol. Bezplatná právní pomoc v České republice. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 58-62. ISBN 978-80-210-6967-1.
- [19] Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2010, sp. zn. Cpjn 204/2009.
- [20] Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 8. 2012, č. j. 2 As 113/2012 - 12.
- [21] Srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 10. 2011, č. j. 7 As 101/2011 - 66.

© EPRAVO.CZ - Sbíрка zákonů , judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Nový daňový režim ESOP v České republice od roku 2026. Posun k ekonomické realitě a mezinárodním standardům?](#)
- [Preventivně-sankční funkce náhrady nemajetkové újmy za porušení osobnostních práv pohledem Ústavního soudu](#)
- [SCHEJBAL& PARTNERS stáli u získání jedné z prvních licencí dle MiCA v ČR](#)
- [Mezinárodní dožádání a lhůta pro stanovení daně: kritéria účelnosti, věcnosti a včasnosti v judikatuře](#)
- [Prověřování zahraničních investic a kybernetická regulace: řízená služba jako nová transakční proměnná](#)
- [Nová úprava kvalifikovaných zaměstnaneckých opcí](#)
- [Silná koruna: jaké dopady má posilující koruna na české firmy](#)
- [Novinky z české a evropské regulace finančních institucí za měsíc únor 2026](#)
- [Nejvyšší správní soud vymezuje nové hranice zneužití práva u běžných nákladů na reklamu](#)
- [Aktuální judikatura k holdingovým strukturám](#)
- [Exkluzivita má svou cenu. NSS se vyjádřil k nájemnému mezi spojenými osobami](#)